

nalnim pitanjem. Na žalost, mnogi smatraju da ga ne trebaju ni znati, a mnoga naša gospoda trebaju tumača da dadu potrebite naloge svojim kolonima. R. A. Michieli Vitturi prihvatio je i protureformacijske filološke tradicije, spomenuo je u daljnjem tekstu filološki rad Ivana Tomka Mrnavića, splitskog svećenika Mihovila Ljubenovića i nadbiskupa Nikole Dinarića, pa Ivana Paštrića, senjskog biskupa, Zadranina Šimuna Kožičića Benje, Rafaela Levakovića i Bartula Kašića (o kojima postoji opširna literatura, a mi se protureformacijskom filologijom nećemo ovdje baviti).

No pravi razlog njegova zahtjeva za njegov hrvatskog jezika bio je praktički i politički – ostvariti ideološko jedinstvo zemljoposjednika i plemstva putem zajedničkog nacionalnog jezika. Fiziokratski pokret bio je pokret plemstva koje je željelo očuvati postojeće zemljoposjedničke odnose, ali je plemstvo želio pretvoriti iz parazitskog sloja u činovnički koji će organizirati privredu na znanstvenim načelima i tako voditi naciju. Prosvjetni i nastavni rad su Stratiko i Michieli Vitturi željeli povjeriti svećenstvu.

Naš fiziokratski pokret važan je jer u njemu možemo vidjeti prvu poznatu demokratsku teoriju suvremene hrvatske nacije koja će biti odvojena od Mletaka, konstituirana kao gospodarski klub zajedničkih interesa i hrvatski po jeziku koji će biti sredstvo ostvarenja ideološkog jedinstva na putu u napredak.

Sažetak

Ivan Pederin, Historijski arhiv, Zadar

UDK 808.62(091), izvorni znanstveni članak, primljen za tisak 24. rujna 1982.

The article discusses dalmatian physiocrats in the 18th century who tried to establish Croatian as common national language in Dalmatia.

NORMA U HRVATSKOM KNJIŽEVNOM JEZIKU POTKRAJ 19. STOLJEĆA

Zlatko Vince

1. Potkraj 19. stoljeća doživljava hrvatski književni jezik nekoliko promjena: 1892. uvodi se u školstvo fonološki („fonetski”) način pisanja mjesto dotadašnjeg morfološkog („etimološkog”) kojim se pisalo u 19. stoljeću, pa tako i pisanje *ije, je* umjesto dotadašnjega *ie, je*. Počeli su se upotrebljavati noviji oblici za množinske padeže u dativu, lokativu i instrumentalu (npr. *ženama* umjesto dotadašnjih starijih oblika: *ženam, ženah, ženami*). Definitivno se napušta i *h* u genitivu množine (*ženah – žena*) koji je u nekih bio tek pravopisni znak. Gramatičku i leksičku strukturu Karadžićeva smjera predstavljaju dvije knjige koje su se u to doba pojavile: Maretićeva Gramatika i stilistika i Broz–Ivekovićev Rječnik, radene pretežno i gotovo isključivo na građi iz Karadžićevih i Daničićevih djela.

Sve je to značilo određen zaokret u jezičnom razvoju, svakako promjenu norme kako ju je bila propisivala Zagrebačka filološka škola u kojoj je najviše autoriteta imao njezin predvodnik Adolfo Veber Tkalčević. Kako je došlo do tih promjena i koji su bili razlozi što su potakli na takve promjene u dotadašnjoj normi hrvatskoga književnog jezika? Na ta i na neka druga pitanja htio bih odgovoriti u ovome referatu.

Iako je u to doba u Hrvatskoj još bila pretežno dominantna Zagrebačka filološka škola sa svojom normom, ipak se javljaju i drugačiji pogledi na književni jezik, naročito s obzirom na upotrebu različitih pravopisnih uzusa (ilirski pravopis, Kurelčev krajnje etimološki, umjereni etimološki Jagićev, Karadžićev fonološki) i s obzirom na određene gramatičke osobine. Takve neujednačenosti, pa i heterogenosti nisu u jeziku korisne, one su čak štetne, pa ih je trebalo ukloniti kako bi došlo do jednostavnije i čvršće norme i kodifikacije standardnog jezika. U to doba već se počeo tiskati veliki Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika pisan fonološkim pravopisom i jezikom po Karadžić–Daničićevim načelima, pojavila se 1867. Budmanijeva Gramatika pisana pretežno osobinama Karadžićeva jezičnog smjera i fonološkim pravopisom. Ali, službeno se upotrebljavao jezik s normama kako su određivale školske gramatike što ih je pisao i Veber Tkalčević.

2. Pravopisno usmjerenje Zagrebačke filološke škole prvo je bilo na udaru. Nakon zasjedanja Pravopisne komisije godine 1877, pod predsjedavanjem Vebera Tkalčevića, dala je ona svoj završni elaborat vladi s napomenom „kako je stvar glede pitanja etimološkoga i fonetičkoga premalo još istražena”. Armin Pavić bio je, za „fonetski” pravopis, ali kako tada nije mogao prodrijeti svojim prijedlogom, jer su mu se drugi članovi protivili, nastojao je i uspio da se ne izrađuje onda nikakav pravopisni priručnik. Izjasnio se da će „ustmeno u zemaljskom školskom vieću braniti stari pravopis hrvatski”, misleći pri tome na fonološki pravopis.¹

Osamdesetih i devedesetih godina u Hrvatskoj se mnogo raspravljalo o prednostima fonološkoga načina pisanja („fonetskoga”, kako se tada govorilo). Vjekoslav Klaić, na primjer, objavljuje članak² ozbiljno se zalažući za fonološki način pisanja: „Neće proći ni deset godina”, tvrdi Klaić, „a hrvatski će narod zahvalno spominjati nastojanje onih fonetičara i govedara hrvatskih, koji se trude danas oko reforme pravopisa i oko čistoće hrvatskoga stila.”

Iste 1889. godine i Tomo Maretić objavljuje dva poveća članka³ u kojima se odlučno i žestoko zalaže za fonološki pravopis, pa upoznaje svoje čitaoce kako je i vlada to odlučila. Svjestan je da takav način pisanja neće prihvatiti hrvatski književnici i javni život odmah, ali će za desetak–dvadesetak godina situacija biti sasvim drugačija: tada će biti rijetki oni koji će se zalagati za morfonološki pravopis kao što ih je sada malen broj koji bi prihvatili fonološki. Sadašnji će pravopis prihvatiti u školi školska djeca, a kasnije će ga ponijeti u život i u književnost. Psihološki zakon navike doći će i u pravopisu do izražaja. Istina je, veli Maretić, Česi, Poljaci i Rusi pišu „etimološki”, ali su nama bliže

¹ Ladislav Mrazović, Ob ustanovi hrvatskoga pravopisa, Vienac, 1877, br. 11, 13, 14.

² Vjekoslav Klaić, Borba za hrvatski pravopis, Vienac, 1889, br. 35, str. 553–554.

³ T. Maretić, Obrana fonetskoga načina pisanja, Vienac, 1889, str. 712–718. i 729–734.

Srbi „koji su prava naša braća, krv od naše krvi, kost naše kosti”, a potpuno jedinstvo između Hrvata i Srba u pravopisu i u jeziku „mnogo nam je potrebnije nego li fantastička t.j. nikomu nužna sloga između hrvatskog i ruskog, hrvatskog i češkog ili poljskog pravopisa.”

God. 1889. izlazi iz tiska i Maretićeva knjiga „Istorija hrvatskoga pravopisa latinskiem slovima” u kojoj dolazi do izražaja njegova težnja da dokaže „da je u starijim štampanim djelima hrvatske književnosti dolazio pretežno do izražaja fonetski način pisanja”, kako mu je djelomično zamjerio V. Jagić u svojoj recenziji knjige zbog te prenaplašene angažiranosti za fonologiju i premaloga poštovanja i shvaćanja naših starih koji su imali dobrih ideja, ali nisu u staro doba mogli lako riješiti i to pravopisno pitanje.⁴

Iste godine pojavljuje se i Kušarova knjižica „Nauka o pravopisu jezika hrvackoga ili srpskoga (fonetičkom i etimologijskom)”. Maretić nije njome sasvim zadovoljan u prvome redu zato što se Kušar obazirao i na jedan i na drugi način pisanja umjesto da se odlučno priklonio samo fonološkom pravopisu.⁵ Maretić bi htio da Kušarova knjižica bude „neprekidan niz dokaza o prednosti fonetike”.⁶

Kao što je u spomenutom članku Maretić najavio, doista godine 1889. „osobiti odbor, u koji su bili pozvani strukovni učitelji, raspravio je u nekoliko sjednica to pitanje i izrekao uvjerenje, da je od prijekle potrebe za škole jedan pravopis, a taj treba da je osnovan na načelima fonetičkog pisanja.”⁷

Brozu je, naime, vlada povjerila da sastavi takav pravopis te ga je on izrađivao od 1889. sve do 1892, kada se pojavljuje iz tiska. Pri izradi od koristi mu je bila i Kušarova knjižica, kako sâm spominje u Predgovoru.⁸

3. Pored pravopisnog pitanja, drugi „najznamenitiji znakovi na našem književnom polju jesu raznoliki oblici u dativu, lokativu i instrumentalu množine u imenica, pridjeva i nekih zamjenica”. Neki su smatrali da su raznoliki oblici za te padeže bolji „jer se tako među sobom padeži ne miješaju”. Ali već Budmani takvo opravdanje ne prihvaća: „Zar se štokavci među sobom teže razumijevaju? Zar nije lako svagda razumjeti što piše Vuk ili Daničić?” Kako noviji oblici ne smetaju razumijevanju, a k tome su osobitost „današnjeg štokavskog dijalekta”, Budmani se već zalaže upravo za te oblike.⁹

S obzirom na upotrebu množinskih padeža u deklinaciji vladala je šarolikost i nedosljednost. Čak i oni pisci koji su se opredijelili za Daničićev jezični smjer, napadajući

⁴ Usp. Archiv für slavische Philologie, 1890, sv. XII. Cit. prema Vatroslav Jagić, Izabrani kraći spisi, Zagreb, 1948, str. 485.

⁵ Usp. Vienac, 1889, str. 426–427.

⁶ Usp. Jagićev prikaz u Archivu für slavische Philologie, 1891, sv. XXII, str. 279–281.

⁷ Hrvatski pravopis. Po određenju kr. zem. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu napisao Dr. Ivan Broz, Zagreb, 1893, str. IV.

⁸ „Dužan sam spomenuti na ovome mjestu, da sam se u velike koristovao Naukom o pravopisu, koju je štampao u Dubrovniku vrstan znalac jezika hrvatskoga, g. M. Kušar: priznajem, da bez njegove knjige ne bi u koječemu bila moje knjiga ovakova kao što jest.” Hrvatski pravopis, 1893, str. VIII.

⁹ P. Budmani, Pogled na istoriju naše gramatike i leksikografije od 1835. godine, Rad JAZU, knj. 80, Zagreb, 1885, str. 165–185.

na raznolike množinske padeže Zagrebačke filološke škole, nedosljedno ih upotrebljavaju (npr. u spisima Mirka Divkovića, pa i F. Ivekovića u ranijem razdoblju njegova djelovanja).

U jednom svom članku Iveković se osvrće na pogrešnu upotrebu ličnih zamjenica uobičajenih u nekih pisaca Zagrebačke filološke škole.¹⁰ Najteže je, napominje on, naučiti pristaše Zagrebačke škole upotrebu ličnih zamjenica, npr. Doći ću k *vam*. Bojeći se da ne upotrijebe taj oblik, radije će napisati možda *vami*, a trebalo bi da nauče upotrebu ličnih zamjenica naglašenih i nenaglašenih: *nama* – *nam*, *meni* – *mi*, *tebi* – *ti* i sl. Ako se upotrijebe oblici *k nam*, *k vam*, dobro primjećuje Iveković, jednako je tako kao kada bi se reklo *k- ti*, *k- mi*. Međutim, i on sâm je nedosljedan u nekim pojavama prijevke deklinacije.

S obzirom na upotrebu takvih množinskih padeža dolazilo je i do zaoštrenosti. To je vidljivo iz već citiranog Ivekovićeve članka u kojemu se on oštro obara na Vebera i ismijava njegove starije množinske oblike: „U pristaša Zagrebačke škole čudna je zebnja od novijih oblika, pa vole biti i nerazumljivi nego da njih upotrebe; npr. pišu: *noži su ga ranili* umjesto *nožima su ga ranili*; najviše ako u takvu slučaju metnu kvačicu na *î*; nu u govoru?...”¹¹

Veber mu odmah odgovara u istom Viencu.¹² Najprije ističe kako je Zagrebačka škola imala zadatak da kajkavce i čakavce privede u kolo štokavaca, a ne bi bilo korisno da su se zagrebački ilirci odlučili odmah za „skrajnju štokavštinu”. Oni su najprije proučili sva tri narječja i prihvatili iz štokavštine one oblike kojima se ono najviše ističe, zadržavajući iz čakavštine i kajkavštine one koji su najpravičniji, a ipak još nisu posve izumrli među štokavcima. Na taj su način doveli ilirci u kratko vrijeme kajkavce i čakavce u štokavsku zajednicu.

Ništa ne smeta ako neki oblici Zagrebačke škole nisu obični među štokavcima. Komu su nepoznati, treba da ih nauči. Može se, brani se Veber, tek na prvi pogled komu učiniti da je nemoguće razlikovati rečenicu *Noži su ga ranili* i *Noži su ga ranili*, ali tako nije ako se stavi znak dužine (kapica) na *î*, a u izgovoru se instrumentalni oblik na i produži u čitanju, kako je uostalom i u imenica *susjeda* (genitiv jednine) i *susjedâ* (genitiv množine).

„Iz svega se jasno vidi”, završava Veber, „da zagrebačka škola koja je mnogogodišnjom radnjom stekla neki ugled, koga ne bi trebalo podkapati, prama svojoj misiji pravo i mudro radi, što se još služi nekimi starijimi oblici. Kad postigne svoj cilj, moći će se shodno zametnuti pitanje, treba li zagrebačku školu posve pretočiti u Daničićevu. Ako se narod za to odluči, meni je svejedno, samo mi je drago, što ja nisam po njoj pisao, jer sam osvjedočen, da po njoj gubi jezik mnogo od svoje prvobitne naravi i vrstnoće, da biva nejasniji i čestom porabom jednako glasećih padeža manje blagoglasan.” Veberovi argumenti koje je dodao ovim svojim pogledima: da treba takve starije oblike zadržati

¹⁰ F. Iveković, Poraba nekih zamjenica (pronominum) i još nešto, Vienac, 1884, br. 34, str. 548.

¹¹ Vienac, 1884, str. 564.

¹² A. Veber, Brus jezika ili Zagrebačka škola, Vienac, 1884, br. 42.

i zato kako bi ih lakše prihvatili i Slovenci bili su doista već anakronistični. Treba ipak dodati da je Veber starije oblike smatrao ljepšim u deklinaciji i zbog jezičnih razloga, razloga razlikovnosti.¹³

Međutim, stariji oblici u množinskim padežima nisu se održali, novi nisu smetali razumljivosti teksta, kako se pribojavao Veber, i kako su s pravom isticali zagovornici jedinstvenih oblika za te padeže. Novijim se oblicima služe već mnogi pisci u svojim djelima. Tako npr. piše svoje „Crtice iz hrvatske književnosti” Ivan Broz, Maretićeve prijevode iz klasičnih jezika karakteriziraju također noviji oblici u množinskim padežima, što mu je prigovorio u svoje vrijeme i Vienčev urednik August Šenoa, dosljedni sljedbenik Zagrebačke filološke škole. Upotreba novijih jednakih množinskih padeža nije se protivila tendencijama hrvatskoga književnog jezika, pa je prihvaćena bez ozbiljnijih protivljenja, što ne znači da su ih baš svi rado prihvatili.¹⁴

U predgovoru ovdje već spomenute svoje knjižice o fonološkom i morfonološkom pravopisu Marcel Kušar prilično iscrpno prikazuje jezične osobine u Hrvata i u Srba prije pojave Brozova Pravopisa i gramatičkih izjednačenja u nekim osobinama.¹⁵ „Književni se jezik hrvatski ili zagrebačke škole razlikuje od književnog jezika srpskog ili jezika Vukova: 1) *morfologijom*, 2) *alfabetom* i 3) *ortografijom*”, domećući kako se u sintaksi i vokabularu oba jezika doduše potpuno ne slažu, ali je u književnika vidljiva težnja da pišu po narodnom duhu štokavskoga narječja.

Godine 1899. objavljena je velika Maretićeva „Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika”, a iste godine i manja školska gramatika istoga autora pod naslovom „Gramatika hrvatskog jezika”. Pisana je, dakako, fonološkim pravopisom koji je od 1892. uveden u hrvatsko školstvo, iako je javni život ostao u priličnoj mjeri pri etimološkom pisanju. Kao oštri vukovac Maretić je smatrao da u književni jezik može ulaziti samo ono što se nalazi u štokavskom narodnom jeziku, oslanjajući se dakle

¹³ „Ali zagrebačka je filološka škola, gradeći na temeljima ilirske baštine, ostajala pri morfonološkom („etimološkom”) pravopisu i na starinskom razlikovanju padežnih oblika u pluralu jer joj je pred očima bila hrvatska pisana predaja i jer se osvrtna na neštoškavske dijalekte, a težila je i za budućim jezičnim ujedinjenjem sa Slovencima. Glava zagrebačke škole, A. Veber Tkalčević, nije u tom posljednjem pitanju bio dosta realističan. U prva je dva međutim imao valjanih razloga i u općem su smislu ti razlozi zadržali svoju važnost i pošto su oba praktična pitanja riješena protivno težnjama njegove škole.” (Radoslav Katičić, Nešto napomena o postanku složenoga suvremenog jezičnog standarda hrvatskoga ili srpskoga, Zbornik Zagrebačke slavističke škole, god. II. knj. 2, Zagreb, 1974, str. 237.)

¹⁴ „Ipak mi je nešto reći glede pravopisa. Još nismo na čistu s otim blaženim pitanjem. Od nedavna se pojavila nova struja, i ta kao da sve to više preotimlje mah zbog toga, što je s višega mjesta propisano, da se školske knjige imaju držati posve fonetičkoga pravopisa, da se ima uvesti nekakvo nejasno i klimavo načelo: ‘piši kako govoriš’. Ja u rječničkom poredanju rieči niesam mogao prihvatiti toga načela, dapače sam osvjedočen, da je bolje ovo drugo: ‘piši za oko, a govori za uho.’ (...) Ja se dakle držim ponajveć etimološkoga pravopisa, udešena prema umjerenoj fonetici ...; pak za volju nekakvu dvoličnu imenu popustilo se i u padežnih dokončajih plurala, te naša hrvatska Slovnica, do malo prije najbliža kćerka staroslovenskoga jezika i sestrice sjevernih slavenskih narječja, morala se lišiti liepoga bogatstva svojih padeža, povela se za lahkoćom, pa se bojati, da ne spadne do skora na stepen siromašnoga bugarskoga narječja.” (Rječnik hrvatsko-talijanski. Pripravio ga za tisak Dragutin A. Parčić, hrvatski Kanonik u Rimu. Treće popravljeno i pomnoženo izdanje, Zadar, 1901, str. IX.)

¹⁵ Usp. Nauka o pravopisu jezika hrvackoga ili srpskoga (fonetičkom i etimologijskom). Sastavio za učeničku i privatnu potrebu Marčel Kušar, Dubrovnik, 1889, str. II–IV.

samo na jezik narodnog blaga i Karadžićevih i Daničićevih spisa, mimoilazeći pojave iz gradskog jezika i jezika književnosti.

U svojoj Gramatici obradio je Maretić glasove, oblike, tvorbu riječi i sintaksu novostokavskoga narodnog jezika ijekavskoga izgovora. Kao izvor služila su mu djela Karadžićeva i Daničićeva, narodne pjesme i pripovijetke i pojedina djela M. Đ. Miličevića, M. Šapčanina, M. Ljubibratića, N. Nodila i F. Ivekovića. Gramatika je radena u duhu Karadžićeve i Daničićeve koncepcije književnog jezika. Po njoj je Maretić postao borac novoga književnog jezika, dok je ilirski tip pomalo napušten.

A. Radić se čudi kako se može pisati gramatika jednoga jezika, a ignorirati hrvatska književnost ne samo prije Karadžića nego i nakon njega. Hrvatski književni jezik, izričito veli Radić, ne može biti drugo nego jezik hrvatske književnosti, pa tko ignorira tu književnost i jezik, ne može pisati ni gramatiku toga jezika.¹⁶

Slične misli izrekao je i V. Jagić. Pošto je u cjelini pohvalio to veliko Maretićevo djelo, Jagić je i ozbiljno prigovorio da Maretićevo polazište (Karadžićeva i Daničićeva djela) nije smjelo ostati i završno, što toj gramatici daje pečat jednostranosti, pa takvo shvaćanje pati „od unutrašnje proturječnosti”.¹⁷

God. 1901. pojavilo se i važno leksikografsko djelo – Rječnik hrvatskog jezika Ivana Broza i Franje Ivekovića, također radeno na temelju manjeg broja izvora. Djelo je naišlo na velik odjek, ali, uz pohvale, pojavile su se i ozbiljne kritike iz pera Antuna Radića i, još više i dosljednije, od V. Jagića. Kasnije su se pojavili i drugi kritičari koji su bili također protiv krutog pretjeranog i preuskog oslanjanja samo na pučki govor i na Karadžića i Daničića (npr. Ivan Milčetić, Petar Tomić, Josip Benaković i dr.).

Jagić je iznio misao kako se nakon pojave Maretićeve Gramatike može govoriti o zajedničkoj hrvatskoj ili srpskoj gramatici: „Von nun an könnte also die Grammatik in allen ihren Teilen für das ganze Sprachgebiet der Serben und Kroaten ein einheitliches Object der pädagogischen, literarischen und wissenschaftlichen Behandlung abgeben, wenn nicht diesem nahe zu erreichen Ideal zwei Kleinigkeiten in Wege wären.”¹⁸ Te sitnice su uvođenje slova *d* mjesto *gj* i zamjena staroga glasa *jata*, odnosno pojave ijekavske i ekavske književnosti što je nastalo – kako se izrazio – „zbog uskogrudnog shvaćanja Beogradana”, koji su napustili u najvećoj mjeri Karadžićevu ijekavštinu.

Kako je oko pola stoljeća Hrvatska bila razdvojena pravopisnim i jezičnim sporovima, noviji pravopis i noviji tip književnog jezika prihvaćen je u javnosti, a Maretić je deset-

¹⁶ Antun Radić, Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika, recenzija, Obzor, 1889, br. 114, 146, 147 i 148. Usp. i Antun Radić, Hrvatski književni jezik, Vienac 1889, str. 456–457, 566–568, 584–585, 599–601, 615–616, 629–631.

¹⁷ Vatroslav Jagić, Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika, Archiv für slavische Philologie, Berlin, 199, sv. XXII, str. 263–278.

¹⁸ Archiv für slavische Philologie, 1900, sv. XXII, str. 267. „Odsad bi dakle gramatika mogla u svim svojim dijelovima za čitavo jezično područje Srba i Hrvata postati jedinstvenim objektom pedagoškog, književnog i znanstvenog obrađivanja, kad prvom skoro dostignutom idealu ne bi bile na putu dvije malenkosti.” Cit. prema Vatroslav Jagić, Izabrani kraći spisi, Zagreb, 1948, str. 534.

ljećima utvrđivao i provodio normu i kodifikaciju književnog jezika, pa mu pripada „naziv utemeljitelja novijega književnog jezika u Hrvata i zajedničkog književnog jezika Hrvata i Srba.”¹⁹

Međutim, s obzirom na pojavu ijekavske odnosno ekavske književnosti mogli bismo istaći kako su one zasnovane na dva srodna, ali po nekim osobinama na dva različita narodna govora: jedna je zasnovana na hercegovačkim govorima, a druga na vojvodansko-šumadijskim, ali razlika, dakako, nije samo u refleksu glasa *jat* nego i u znatnom broju riječi koje se različito upotrebljavaju, što se temelji na povijesnim, narodnim i kulturnim razlozima.²⁰

Uskoro će se javiti glasovi koji će to istaći. Posebno će se naglasiti da ne treba sasvim zanemariti jezik starijih pisaca, pogotovu iz Dalmacije i Dubrovnika. Ako je zastranio Kurelac svojim brojnim i pretjeranim provincijalizmima i arhaizmima, zastranjuju i oni koji ropski slijede Karadžića te se klone gotovo svake riječi iz naših narječja i naše književne starine. Takav „štokavski purizam” može donijeti samo štete. Književni jezik ne može biti puka fotografska reprodukcija pučkoga govora. Javljaju se glasovi kako ne treba odstranjivati one riječi, pa i kovanice koje su već stekle građansko pravo svojom čestom upotrebom i svojom potrebom da se što preciznije izrazi koji pojam.²¹

Nesto manje poznati filolozi negoduju što se u jeziku narušava cjelovitost, njegov kontinuitet, njegova dijalektalna proširenost i suvremeno rječničko blago tadašnje književnosti. „Život i praksa jača je od svih i svake teorije, pa bila ona i najprijatnija” – javljaju se misli u hrvatskoj kulturi javnosti, što odudara od Maretićevih prvotnih pogleda i od Ivekovićevih pretjeranosti. S vremenom će i Maretić modificirati svoje oštre poglede.

Ali i među samim vukovcima ima razlike u shvaćanju književnog jezika, posebno u pitanjima povezanim s radom starijih filologa koje su neki odbacivali, a neki u njima nalazili pozitivnih crta.

4. Obično se ističe kako su vukovskoj školi u Hrvata pripadali i Pero Budmani i Vatroslav Jagić i Mirko Divković, uz Ivana Broza, Tomu Maretića, Franju Ivekovića i dr. S obzirom na njihove osnovne poglede na fonološki pravopis, s obzirom na ujednačene množinske padežne oblike i slično – to je uglavnom istina. Ipak, među njima ima i dosta razlike. Usporedite tek poglede Pere Budmanija na značenje što ga on pridaje leksikološkom radu B. Šuleka s onim Franje Ivekovića te ćete osjetiti razliku. Budmani je pokazao kako je Šulekov „Njemačko-hrvatski rječnik” iz godine 1860. djelo „tako vješto, razumno, bistro izrađeno, da se punijem pravom možemo dičiti, da takovo ili bolje što samo najglavniji jezici u Evropi mogu pokazati”.²²

(Svršit će se.)

¹⁹ Lj. Jonke, Tomo Maretić, Dodatak – Materijali o Rječniku, Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, sv. 97, Zagreb, 1976, str. 120.

²⁰ Lj. Jonke, Postanak novijega književnog jezika u Hrvata i Srba, Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća, Zagreb, 1971, str. 180.

²¹ Zlatko Vince, Vrijedno ali nepotpuno djelo (O manje poznatim odjecima na Broz-Ivekovićev Rječnik hrvatskog jezika), Filologija JAZU, br. 8, Zagreb, 1978, str. 393.

²² P. Budmani, Pogled na istoriju naše gramatike i leksikografije od 1835, Rad JAZU, knj. 80.